

КОНТРОЛЬ ВИТРАТ В СІЛЬСЬКОМУ ГОСПОДАРСТВІ

В сучасних умовах процес контролю витрат обумовлюється господарською та фінансовою самостійністю сільськогосподарських підприємств. Господарська самостійність полягає у можливостях вибору організаційної форми підприємства, виду діяльності, виробничої програми, партнерів по бізнесу, методів і форм контролю, отже суттєво зростає відповідальність керівників за прийняті рішення в процесі здійснення управлінської діяльності щодо оптимізації витрат підприємства.

Система управління витратами в сільськогосподарських підприємствах спрямована на вирішення наступних завдань: аналіз інформації про витрати; виявлення тенденцій змін рівня, обсягу та структури витрат на обсяг виробництва та одиницю продукції; нормування, планування витрат у розрізі елементів, виробничих підрозділів і видів продукції; здійснення контролю за ходом виробничо-господарської діяльності підприємства; пошук резервів економії ресурсів і оптимізації витрат. Контроль за ходом виробничо-господарської діяльності сільськогосподарського підприємства встановлюється щодо рівня дозволених витрат, відхилення фактичних витрат від планових значень з виявленням причин відхилень, виконання встановлених норм витрачання ресурсів, зміни норм.

Серед вітчизняних науковців немає єдиного підходу до визначення основних принципів господарського контролю. Узагальнивши та проаналізувавши погляди науковців, Є. Є. Камоза [2, с. 59-60] приходять до висновку, що основними принципами контролю є такі:

- принцип підзвітності й відповідальності перед ініціаторами контролю, який передбачає, що контролер має нести відповідальність за результати контрольних процедур лише перед ініціаторами контролю, якими можуть бути вищестоящі відомства, власники, правоохоронні органи, інвестори та інші;
- принцип єдності з управлінськими процесами, який характеризує поєднання контрольних функцій із технологічними процесами суб'єктів господарювання. Цей принцип може бути найбільш ефективним при внутрішньогосподарському контролі;
- принцип взаємодовіри між суб'єктами й об'єктами контролю, виявляється в забезпеченні між учасниками контролю взаємної довіри, що проявляється через призму принципів конфіденційності, компетентності, професійної етики, неупередженості. При цьому об'єктом контролю має виступати господарюючий суб'єкт;
- принцип прозорості, який покликаний забезпечити між учасниками контрольного процесу надання, з одного боку, достовірної, об'єктивної, повної інформації для проведення контрольних дій, а з іншого – повну, достовірну, об'єктивну перевірку наявної інформації.

Основними факторами, що впливають на побудову обліку та контролю в сільському господарстві є багатогалузевий характер діяльності підприємств, сезонний характер сільського господарства та тривалість виробничого циклу, вплив природних факторів, використання значної частини власної продукції на поновлення процесу виробництва, використання землі як основного засобу виробництва, використання біологічних активів. Практика свідчить, що облік виробничих витрат і калькулювання собівартості продукції є найскладнішою ділянкою в обліку сільськогосподарської діяльності, тому контролю цій сфері потрібно надавати достатньої уваги [3, с. 117].

Фінансово та економічно нестабільне зовнішнє середовище, важкопрогнозований ринок, диспаритет цін негативно вплинули на величину витрат на виробництво сільськогосподарської продукції. У сільськогосподарських підприємствах Полтавської області у зв'язку з галузевими змінами, пов'язаними зі збитковістю виробництва тваринницької продукції, відсутністю у власників підприємств орієнтації на довгострокову перспективу, переважає питома вага витрат рослинництва (табл. 1). У 2015 р. виробнича собівартість всієї реалізованої продукції сільського господарства становила в ПП «Новатор Агро» 15681,4 тис. грн, у тому числі продукції рослинництва – 14802,4 тис. грн, або 94,4 %.

**Витрати на реалізовану продукцію і послуги сільського господарства в ПП «Новатор Агро»
Гадяцького району Полтавської області, 2011–2015 рр.**

Витрати	Роки					
	2011		2013		2015	
	тис. грн	%	тис. грн	%	тис. грн	%
Рослинництво	4002,2	99,5	11788,1	94,4	14802,4	94,4
Послуги	20,0	0,5	700,0	5,6	879,0	5,6
Сільське господарство – виробнича собівартість	4022,2	100,0	12488,1	100,0	15681,4	100,0
Повна собівартість	4016,6	83,6	12915,4	84,0	20791,0	77,3
Інші операційні витрати	421,3	8,8	1081,9	7,0	976,8	3,6
Інші витрати	364,1	7,6	1384,8	9,0	5132,3	19,1
Разом витрати	4802,0	100,0	15382,1	100,0	26900,1	100,0

Джерело: за даними звітності ПП «Новатор Агро»

Контроль витрат в ПП «Новатор Агро» здійснюють за елементами: матеріальні витрати; витрати на оплату праці; відрахування на соціальні заходи; амортизація; інші операційні витрати. Незважаючи на скорочення використання більшості ресурсів у натурі, зарахунок цінних чинників у витратах на виробництво спостерігається незначне зменшення питомої ваги матеріальних витрат: у 2011 р. – 73,1 %, у 2015 р. – 72,4 %. При цьому питома вага оплати праці скоротилася відповідно з 3,0 % до 2,1 %. Найбільшу питому вагу у структурі собівартості продукції рослинництва у 2015 р. займають такі статті, як оплата послуг і робіт, що виконані сторонніми організаціями, та інші матеріальні витрати – 21,0 %, мінеральні добрива – 17,5 %, насіння та посадковий матеріал – 15,9 %, амортизація – 15,7 % і пальне і мастильні матеріали – 13,0 %.

Підвищення собівартості продукції при відставанні темпів росту цін реалізації призводить до зниження рентабельності виробництва, скорочення прибутку [1, с. 10].

Одним із варіантів контролю витрат палива в сільському господарстві є використання GPS технологій, наприклад, GPS моніторинг транспорту, створення диспетчерського центру з використанням автоматизованої системи управління транспортної логістики підприємства. GPS технології дозволяють виявити факти перевитрати палива, підвищити контроль заправок транспортних засобів. Так, компанія Єврозв'язок пропонує такі способи здійснення контролю витрат палива за допомогою встановлення:

- датчика витрат палива в паливну систему;
- системи GPS стеження і контролю палива за нормовитратами;
- системи GPS моніторингу з використанням датчика рівня палива;
- системи GPS моніторингу з використанням датчика рівня палива і датчика витрат палива одночасно;
- системи GPS контролю з підключенням CAN шини.

Для сільськогосподарських підприємств притаманним є здійснення ретроспективного контролю. Найбільш поширеним є завершальний контроль витрат, який здійснюється після закінчення звітного періоду на основі аналізу відхилень від заданих норм господарювання. Такий контроль унеможливає попередження економічно недоцільних дій, оскільки інформація про відхилення надходить із запізненням, що не дозволяє оперативно приймати корегувальні рішення для недопущення непродуктивних витрат. Тому доцільним є впровадження оперативного контролю витрат підприємства, враховуючи особливості діяльності сільськогосподарських підприємств [4, с. 117].

З метою забезпечення найбільш досконалої системи оперативного контролю та управління витратами на виробництво продукції рослинництва, на думку А. А. Костякової [3, с. 59], доцільно застосування попроцесного методу обліку витрат, при якому виробничий цикл поділяється на декілька самостійних робочих періодів. При цьому за кожним робочим періодом і в кінці року калькулювати виробничі витрати, розподіливши виробничий цикл на періоди.

Ефективна система контролю витрат в сільському господарстві сприятиме скороченню використання паливно-мастильних матеріалів, припиненню нецільового використання техніки, оптимізації процесів посадки та збирання врожаю, підвищенню конкурентоспроможності підприємств за рахунок зниження собівартості продукції.

Список літератури:

1. Гаврильченко О. В. Управління витратами у відтворювальних процесах сільськогосподарських підприємств : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. екон. наук : спец. 08.00.04 «Економіка та управління підприємствами (за видами економічної діяльності)» / О. В. Гаврильченко. – Харків, 2011. – 23 с.
2. Камоза Є. Є. Фінансово-господарський контроль та принципи його організації [Текст] / Є. Є. Камоза // Реформування обліку в аграрних підприємствах в умовах ринкової економіки : Тези доп. Всеукр. студ. наук. конф. 18 квіт. 2008 р. / відп. за вип. М. М. Коцупатрий. – К. : КНЕУ, 2008. – С. 57 – 60.
3. Костякова А. А. Оперативний контроль витрат в сільському господарстві [Текст] / А. А. Костякова // Вісник СумДУ. Серія Економіка. – 2008. – № 2. – С. 58-62.
4. Шевчук Л. П. Особливості контролю витрат сільськогосподарського підприємства [Текст] / Л. П. Шевчук, Н. А. Овчарук // Вісник Хмельницького національного університету. – 2012. – № 2 [Т. 1] – С. 115-118.